

Suomen kieli on vetäytymässä ja jättämässä meidät rauhaan toisiltamme

Voimmeko kokea muiden ihmisten kokemuksia? Kysymys on jotenkin kummallinen, ellei suorastaan älytön. Sillä, jos nuo kokemukset, joita yritämme kokea ovat muiden, niin tietenkään emme voi kokea niitä sellaisinaan. Voimmeko ehkä kokea jotakin, mikä yhdistää kokemuksemme muihin? Monet vastaisivat myönteisesti: juuri se, minkä muiden ihmisten kokemuksista tavoitamme, on jotakin esillä olevaa, meidän ja muiden välissä liikkuvaa, jaettua tai yhteistä. Ehkä jotakin esineellistettyä tai käsitteellistettyä. Mutta oikeastaan en yrittänyt kysyä mitään sellaista, mihin tuo olisi vastaus. Jokin meidän ja muiden välissä oleva ei ole oikein sitä, mitä tarkoitan muiden ihmisten kokemusten kokemisella. Kieli vain johdatti minut kysymään sitä, koska se, mitä yritän kysyä, on vailla tuttua tai totuttua kieltä. Se ei kuitenkaan ole välttämättä kielen ulkopuolella.

Yfitin kysyä: miten lähellä voimme olla muita ihmisiä kokemuksellisesti? Voimmeko ehkä osallistua muiden kokemukseen? Tai kuulua sinne? Näyttää siltä, että jos lähdemme ajattelemaan siihen suuntaan, että muut ovat meidän ulkopuolellamme olevia esineitä ja muiden ajatukset ovat muiden ihmisten pään sisällä, emme tietenkään voi kokea muiden kokemuksia, siis sitä, mikä tapahtuu muiden sisällä. Tästä syystä useimmat meistä ajattelevat, että tarvitaan jotakin, mikä ikäänkuin liikkuu meidän ja muiden välissä. Mutta jos taas se, mitä tällä tavoin tavoitan, on vain minun ja muiden välissä, esimerkiksi käyttäytymisessä, ruumiin liikkeissä, eleissä, ilmeissä ja äänissä, niin kysymys taas menettää sen merkityksen, jota olen tavoittelemassa.

Js se, mikä laukaisee kokemuksen, joka meissä on muistata, liikkuu itsenäisenä ikäänkuin ihmisten välissä, siis välittäjänä, joka tuo meille jo-

takin muilta, niin silloinhan kokemus varsinaisena elämyksenä jollakin tavoin sulkeutuu, eristyy tai eristäytyy, koska emme kutsu enää aidoksi kokemukseksi sitä, mikä liikkuu ihmisten välissä. Missä siis ovat varsinaiset kokemukset ennen kuin ne välitetään ja muut niistä välittävät, sellaiset kuten kosketukset, tuoksut, maut, muistot, kuvitelmat? Tai sellaiset asubjektiivisemmat kokemukset, kuten ahdistus, paniikki, kuolemanpelko, rakkaus tai huumautuminen? Jos olemme valmiit jakamaan maailmaamme sisäiseen ja ulkoiseen, siten, että vain ulkoinen on sitä, mikä liikkuu ihmisten välillä, ihmiseltä toiselle, ja mikä on siinä mielessä luotettavalla tavalla yhteistä, niin sisäinen näyttäisi jäävän vailla ulkoisen kosketusta tai vaikutusta. Sisäinen, johon jokin ulkoinen vaikuttaa jollakin säännönmukaisella tai ennustettavalla tavalla, ei taas tunnu olevan enää aidosti edes sisäistä; tai vaihtoehtoisesti, sisäinen tuntuu olevan aidosti sisäistä vain silloin, kun se jää

vailla säännönmukaista tai täysin ennustettavaa kosketusta ulkoiseen. Sisäinen tuntuu siis olevan jollakin tavoin paradoksaalista, koska jälkimmäisessä tapauksessa sisäinen näyttäisi myös jäävän vailla ilmaisuja, emmekä ehkä tahdo sanoa, että se, mikä monien mielestä on meissä ihmisinä oleellista – nimittäin yksityinen kokemuksemme – on samalla sitä, mistä emme oikeastaan voi puhua lainkaan. Ulkoinen-sisäinen-jaottelu luo siis tarpeen puhua ilmaisusta, siis siitä, miten jokin sisällä oleva ikäänkuin puhkeaa ilmoille julkiseen. Mutta samalla juuri itse jako sisäiseen ja ulkoiseen tuntuisi olevan vastuussa sisäisyyden paradoksin syntymisestä.

Mutta sellaisen, mikä liikkuu ihmisten mielten välillä, esimerkiksi jotkut abstraktiot tai konkreettiset merkit, ja oletetusti välittää kokemuksia, pitäisi voida koskettaa myös varsinaista kokemustamme, sellaista, mikä ei ole julkista. Miten se on mah-

dollista? Millainen voi olla sisäisen ja ulkoisen suhde? Jos se on tavanomainen kausaalisuhde, jonka tunnemme sekä fysiikasta että kansanfysiikasta, niin silloinhan itse asiassa sisäisyys romahtaisi ulkoiseen, eikä mitään muiden ihmisten kokemusten ongelmaa edes syntyisi. Mutta ongelmaa ei olisi syntynyt myöskään siinä tapauksessa, että emme alusta pitäen olisi edes tarvinneet sisäisen ja ulkoisen käsitteitä. Mihin niitä oikeastaan tarvitaan? Miksi ne ovat niin välttämättömiltä vaikuttavia? Voidaanko niistä oikeastaan luopua? Ja jos voidaan niin miten muka?

Js kokemuksemme jakaantuu sisäiseen ja ulkoiseen, siten että ulkoinen on varmaa ja luotettavaa, ja sisäinen häilyvää, epäluotettavaa, koska se on ulkoisen kontrollin tavoittamattomissa, niin sisäinen näyttäisi jäävän vailla myös kommunikaatiomahdollisuutta. Kommunikaatio tarkoittaa objektiivisten merkityssamuksien tai hallittujen merkityssamankaltaisuuksien siirtämistä mielestä toiseen. Ajatus sisäisen vaatimasta ilmaisusta ei siis eroa kovinkaan paljoa kommunikaation ajatuksesta. Tämä kommunikoimattomuus tai ilmaisemattomuus ei ehkä ole lopullista tai ehdotonta siinä mielessä, että voisimme edelleen ajatella sisäisen ja ulkoisen rajan joustavaksi, siten että se ikäänkuin siirtyisi hitaasti, silloin kun jokin alunperin sisäinen kokemus objektivisoituu, esineellistyy, stabilisoituu ja muuttuu lopulta ulkoiseksi ja julkiseksi. Esimerkiksi jonkin tavan tai säännönmukaisen käyttäytymismallin voidaan ajatella objektivisoivan ja julkistavan jonkin alunperin sisäisen ja yksityisen kokemuksen. Mutta miten se tapahtuu, jää selittämättömäksi, mikäli sisäinen ja yksityinen oli alunperin ymmärretty sellaiseksi, mikä jää ulkoisen kosketuksen ulkopuolelle. Jos vaikutus tapahtuu joidenkin kausaalilakien varassa, niin sisäisyys taas kerran ei olekaan muuta kuin potentiaalista tai

ajoittan kätkeytyä ulkoisuutta, ja koko ongelma on näennäinen.

Mutta yrittäkäämmennä ongelman alkuun. Onkose siinä, että tahdomme tarkastella kokemustamme sisäisen (privaatin) ja ulkoisen (julkisen) vastakohdan avulla? Pääsemme tuskin eroon tästä vastakohdasta vain ikäänkuin ulkoistamalla, objektivisoimalla tai julkistamalla sisäistä, kunnes näyttää siltä, että sisäinen on tyhjennetty ulkoiseen. Tämä tie johtaa näennäisratkaisuun, koska kokemus osoittaa, että heti kun yksityisen ja julkisen rajaa on siirretty piirun verran sisäiseen päin, löydämme yhä uutta yksityisyyttä, joka odottaa valloittamista. Heti kun olemme olettaneet ulkoisen ja julkisen, jokin kokemuksen alue tuntuu vaativan sisäisyyden ja yksityisyyden asemaa. Ja päinvastoin. Ja mitä tiukemmin jokin määrätään ulkoiseksi, sitä redusoimattomammalta sisäisyyttä vaikuttaa. Ehkä ongelmaa ei pitäisikään yrittää ratkaista, vaan meidän olisi astuttava sen ulkopuolelle kiistämällä sisäisen ja ulkoisen rajan ja vastakohdan ehdottomuus ja etsittävä jotakin, mikä edeltää itse jakoa. Ehkä kyse onkin vain sovinnaisesta, opitusta ja kulttuurisesti ylläpidetystä tavasta, joka kaiken lisäksi tulkitaan erilaisissa kulttuuriyhteyksissä hyvin eri tavoin. Sitkeästä sellaisesta toki, mutta kuitenkin vain tavasta, kokemistavasta ja ajatustavasta, joka palvelee erilaisia kulttuurisia, sosiaalisia ja poliittisia tavoitteita. Miten siis voidaan astua kokemistavan ja ajatustavan ulkopuolelle?

Ajattelu ei ehkä ole vain käsitteellisten vastakohdienten hyväksymistä, uusien keksimistä, tai vanhojen tarkentamista ja hiomista. Ajatteleminen voi vaatia myös niiden tuhoamista, unohtamista, häivyttämistä, hävittämistä ja liuentamista. Dualismista ei pääse eroon monismilla

(esimerkiksi materialismilla), koska dualismi synnytti materialismin tarpeen, ja materialismi edellyttää siis dualismin siinä mielessä, että materialismi on kuitenkin vain yritys paikata dualismin paradokseja – ei itessään mikään vakuuttava näkemys ihmisen kokemuksen luonteesta. Ehkä se, mikä tapahtuu mielessämme silloin, kun tunnemme kokevamme jotain kommunikointia, ei itse asiassa ole lainkaan sisäistä tai yksityistä. Ehkä se onkin vain *ainutkertaista*. Ainutkertainen ei ole sisäistä tai yksityistä vaan jotain, mikä ei kertaudu, palaudu, toistu, pysähdy tai jähmety. Se ei kuitenkaan ehkä sulkeudu vaikutuksilta, mutta siihen kohdistuvat ja siitä erkanevat vaikutukset eivät ole kokonaan lainomaisia, säännönmukaisia tai sääntöihin alistuvia. Ne ovat jossakin mielessä peruuttamattomasti ja korjaamattomasti satunnaisia, epämääräisiä ja ennustamattomia. Satunnainen, epämääräinen ja ennustamaton ei voi ylläpitää mitään rajapintaa, eikä siis erityisesti myöskään sisäisen-ulkosen rajaa. Siksi ainutkertaista ei voida kuvata myös-

kään millään tavanomaisella loogisella tai matemaattisella tavalla.

Esimerkiksi sanojen väliset yhteydet eivät ole säännöllisiä, kokonaan lakien ja kieltojen muovaamia tai rajaamia. Ne ovat tottelemattomia, oikukkaita, kiusallisia, itsepäisiä, joskus holtittomiakin. Ne eivät tottele järkea eivätkä tunnetta, eikä pelkkä järki tai tunne voi paljastaa kaikkia niiden vaikutustapoja. Jos ajatteleminen, että mieltämme jäsentää jonkinlainen subjekti, joka suo kokemuksellemme jäsentyneen, kausaalisen, käsitteellisen ja ennustettavan muodon, niin sanojen väliset yhteydet eivät ole aina subjektin keinoin tavoitettavissa. Puhumattakaan siitä, että ne olisivat subjektin keinoin jontekin hallittavissa tai kontrolloitavissa. Ajatelkaamme jonkin sellaisen sanan kuin *lumi* tai *järvi* merkitystä ihmiselle, joka on viettänyt lapsuutensa suomalaisella maaseudulla. Voiko sellaista ymmärtää joku joka asuu Euroopan tai Amerikan suurissa kaupungeissa? Hän voi toki vedota erilaisiin käsitteellistymiin, esi-

Piirros: "Pyökkö I", Kristian Simolin

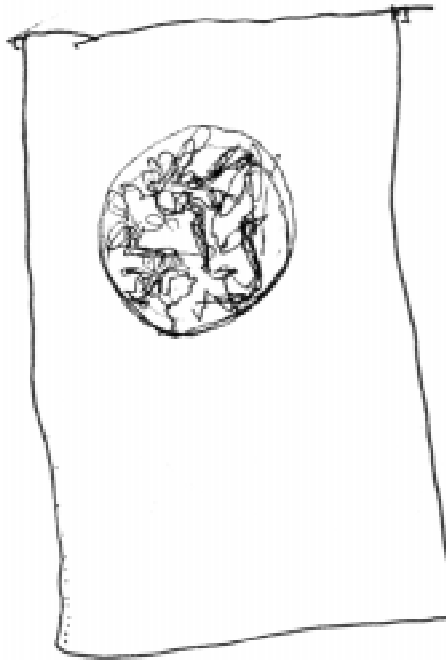
merkiksi sellaiseen, joka sanoo, että lumi ja järvi ovat lopultakin vain H₂O:ta, ja sellainen kemiallinen yhdiste takaa kaikkien maailman *lumi- ja järvi-*sanojen yhteisen merkityksen. Tai ehkä hän vetoaa johonkin järven representaatioon, joka ajaa saman asian. Mutta kun me puhumme lumesta ja järvestä, meillä on ehkä mielessä lapsuuden talviyön lumituisku tai nuoruuden kesäaamun auringinnousu järvellä, ja sellaiset kokemukset ovat ainutkertaisia. En tarkoita mitään subjektiivista. Ne ovat ainutkertaisia, koska ne tapahtuvat ainutkertaisessa kielikokemuksessa koskaan sellaisinaan toistumatta. Kun puhun ainutkertaisesta merkityksestä, niin oletan, ettei sitä voida

jakaa osiin siten, että merkityskokonaisuus määräytyisi osien merkityksestä. Mitään kovin subjektiivista sellaisissa merkityksissä ei ole. Subjektissa ei ole juuri mitään ainutkertaista, koska subjekti on käsitteuodatin, joka rakentaa kommunikaatioyhteyksiä muihin subjekteihin. Tai ainakaan subjektien erot eivät ole suuria, ja erot ovat suurimmillaan siinä subjektin osassa, joka kasvaa esiin esisubjektiiivisesta ja esikäsitteellisestä kokemuksesta. Juuri subjekti tarvitsee kommunikaatiota, representaatiota ja ilmaisua, koska esikäsitteellisen kokemuksen meri erottaa sen toisista subjekteista.

Mikään looginen analyysi ei esimerkiksi voi paljastaa sitä yhteisyyksien, läheisyyksien ja keskinäisen veto voiman vyyhtiä, joka vallitsee sanojen *demokratia* ja *teknologia* välillä; tai sitä sidoksisuutta, joka vallitsee *järkevän itsekkyyden* ja *moraalin* välillä. Näiden vyyhtien selvittämisessä looginen analyysi on avuton, koska yhteydet eivät vallitse vain demokratian ja teknologian *käsitteiden* välillä. Yhtä avuton on empiirinen tai

... eivät järkko eivät kunnolla...

P. Pyykkö

Piirros: "Pyykkö II", Kristian Simolin

kokeellinen tutkimus. Tutkiva järki on yksinkertaisesti rajoittunut ja puolueellinen tuomari näissä kysymyksissä. Demokratia saattaa olla jotenkin kokemuksellisesti teknologisoitu toimimis- ja ajattelemistapa, ja järki saattaa olla jo luonteeltaan itsekästä, tarkoitetaan siis *korjaamattomasti* itsekästä. Ja yleisemmin: voiko mikään looginen tai empirinen analyysi paljastaa yksityisen ja julkisen suhdetta, luonnetta ja alkuperää kokemuksessamme? Analyysihän on subjektin käsitteellistä aktiviteettia, eikä ole lainkaan selvää, että subjekti, joka itse on vain eräänlainen historiallisesti varioiva käsitesuodatin, pystyisi tarkastelemaan puolueettomasti sitä kokemusta, josta subjekti nousee ja *jonne* se aina häviää. Järki on aina ulkoisen-sisäisen puolella sitä kokemuksen aluetta vastaan, josta ulkoinen-sisäinen-artikulaationousee. Näin ollen tutkivalta järjeltä jää huomaamatta, ettei demokratia voi kyseenalaistaa teknologiaa, ja ettei moraali voi tavoittaa aitoa hy-

vyyttä (koska se on järjetöntä).

Taide on moniselitteisyyksien aluetta. Tämä moniselitteisyys sallii senkin, että suurin osa taidetta on silkkaa tempuilua ja teknologioita muiden joukossa. Tämä ei ole mitenkään tuomittavaa heikkoutta: taiteesta tulee tempuilua, silloin kun kommunikaation tarve on suurimmillaan, kun subjektien rajat leikkautuvat viiltävimmän ja kuroutuvat kireimmilleen. Toisaalta itse modernin länsimaalaisen teknologian ytimestä, tieteellisen luonnontutkimuksen kokeellisesta eniten tutkitulta alueelta, on löytynyt jotakin, missä luonto paljastaa kesyttömän luonteensa. Kvantti-ilmiöiden luonne on aidosti historiallinen, eikä mikrofysikaalisten ominaisuuksien superpositionaalisuutta voida palauttaa mihinkään mekanistiseen, esineellistyvään tai varmasti ennustettavaan. Näyttäisi siltä, että teknologian ydin olisikin hauras, ellei suorastaan ontto. Jokin siellä antaa odottaa

itseään. Moderni luonnontutkimus näyttää löytäneen jotakin, mihin taide vain vaivoin kurkoittautuu tai vaivautuu edes yrittämään kurkoittautumista. Kvanttiteoria – ainakin parhaimmillaan – kyseenalaistaa oman teknologisen ja rationaalisen alkuperänsä. Eräässä mielessä se myöntää, ettei se edes ole teoria, ja ettei luonnonilmiöitä voida tyhjentävästi käsitteellistää. Pystyykö taide siihen?

Eijuuri koskaan, ei varsinkaan niin kauan kuin se yrittää olla taidetta. Jos länsimaalainen taiteilija yrittää kyseenalaistaa länsimaalaisen metafysiikan keskeisiä alueita, hän näyttää saman tien ajautuvan taiteen ulkopuolelle. Kuunnellaamme Gunnar Björlingiä, jota aina pidetään niin käsittämättömänä. Sitä hän tietenkin on. Mutta ongelma on siinä, ettei häntä pitäisi liikaa käsitellä eikä käsitteellistää. Björling ei antanut kokemuksensa kokonaan käsitteellistystä. Ajatelkaamme häntä pikemminkin miehenä, joka yritti

siinä, mitä olemme tottuneet kutsumaan *kieleksi*, näyttää, miten voimme osallistua toistemme kokemuksiin. Hän yritti kuulua muihin sieluihin ja elää niissä. Tehtävä on tietenkin vaikea. Itse asiassa se on mahdoton länsimaalaisen metafysiikan kehikon sisällä, jossa mieli jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen, ja kielestä tehdään kommunikaatiota, representaatiota ja ilmaisua, jota mielen ulkoista heijastavan aspekti, siis subjekti, harrastaa ja toimittaa muiden subjektien kanssa. Tietenkin Björling oli hullu. Hän yritti jotain, mikä on mahdotonta *subjektille*. Mutta hänen hulluutensa on siinä mielessä ymmärrettävää, että hän kieltäytyi olemasta *ainoastaan* subjekti. Samalla hän kieltäytyi pitämästä kieltä vain subjektin käsitteellisenä työvälineenä, jonka tehtävä on palvella järkeviä ihmisiä järkevissä maailmassa. Björlingin kirjoitus ei ole siis subjektin ilmaisua.

Kuunnellaan ja kuul(l)ostellaan Björlingin toiseksi viimeistä tekstiä:

Vad är mitt älskade

vad är
min dag är
dag är

mitt älskade
min dag
dag - är
du

JBjörlingin kirjoitusarjoitus on elämänmittaista ponnistelua ja taistelua ruotsin kielen pakkometafysiikkaa vastaan, niin tuntuu siltä, että tässä tekstissä taistelu on rahoittumassa tai laantumassa. Voittoonko? Ehkä, jossakin mielessä. Kun olemisen muuttuu päiväksi, joka muuttuu rakastetuksi, joka muuttuu päiväksi, joka muuttuu oleimeksi, niin Björlingin teksti lähestyy kokemuksellisuuden tilaa, jossa minän ja sinän raja poimuuntuu, rajaseudut kietoutuvat vähitellen toisiinsa ja alkaa persoonaton olemisen. Se on *Är*, jossa jopa pilkut, joilla minun on leikattava kieltäni, ovat liian silpovia. Myös jono-

maisena ajan metafysiikka on vaarassa, sillä onhan *dag* myös ajan mittamisen yksikkö.

Mutta tietenkään sotaa metafysiikkaa vastaan ei oikeastaan voi koskaan voittaa. Jo taistelu on alistumista metafysiikan ehtoihin. Mutta taistelusta ei silti ole luovuttava. Siltä vain ei ole odotettava sitä, mitä se ei voi antaa. Sota metafysiikkaa vastaan on samantyyppistä kuin mikä tahansa pelaaminen siinä mielessä, että tappio on lähes aina kokemuksellisesti voimakkaampi kuin voitto. Ja vain tappiosta nousee tietoa, siis vakuuttavaa tietoa eli kokemuksellista tietoa. Tappiosta, nöyryytyksestä, häviämistä, katoamisesta, naurettavuudesta, kärsimyksestä, tuhoutumisen läheisyydestä. Tuttuja teemoja jokaiselle suomalaiselle, sille meidän elämme häviämässä olevassa kielessä, jossa tuhoutumisen lämpö hehkuu jokaisessa sanassa. Suomen kieli on häviämässä pelinsä, koska me emme enää kuule sen merkityksiä, jotka ovat peittyneinä vieraiden, siis läntisten ja teknologisoitujen, merkitysten hälyyn. Meidän tilanteemme on kuitenkin siinä mielessä kiinnostava, että meillä on *ongelma*, siis häviämässä olevien merkityksien kuulumisen ongelma. Eurooppalaisilla ja amerikkalaisilla ei ole edes ongelmaa. Heidän maailmansa on valmis. Ainoa reikä siellä näyttäisi olevan kvanttiteorian holismi. Loppu on triviaalia.

Mihin Björlingin kirjoitusharjoitukset etsiytyvät? Siihen, että kieli ei ole *kokonaan* käsitteiden, ideoiden tai muun sellaisen kommunikaatiota, representaatiota tai tunteen ilmaisua, siis tavaran luotettavaa siirtämistä paikasta toiseen, vaan ainutkertaista vaikutusta, harhailua, oloa ja oleilua. Samalla se on tietenkin hyödyn, järjen ja tunteen kannalta mitä epäluotettavinta vaikutusta. Mutta vaikutusta ja oleilua yhtä kaikki. Jopa erittäin suoraa tai välitöntä vaikutusta. Niin suoraa, ettei monikaan tahdoolla sen kanssa tekemisissä. Se on sellaista

vaikutusta, jossa subjektin valta tunnustetaan rajalliseksi, ja jossa subjektin hallitseva mielen piiri representaatioineen ei pysty valvomaan kieltä, joka kirjoittamisessa vapautuu metafysiikasta. Kieli vaikuttaa ja virtaa subjektin valvonnan ja hillinnän ulkopuolella tai alapuolella, vain vaivoin kommunikaatiota muistuttaen. Kirjoittaja ja lukija voivat ehkä valua subjektiivisesta ajattelemisesta ja tekemisestä turhanaikaiseen oleiluun, oloon, jonne ei subjektin valvova katse ja tunteen imu ulotu, ja jossa subjektien rajat ovat epämääräisiä.

Oonko tämä taidetta? Tuskin. Se ehkä lähtee liikkeelle kielen taiteesta (runoudesta) hieman samalla tavalla kuin kvanttiteoria lähtee liikkeelle mittaamisesta, laskeamisesta ja päättelemisestä vain päätyäkseen siihen, että aaltofunktion romahduksella ei lopultakaan ole mitään rationaalista selitystä. Se sattuu, kun/jos on sattuaan. Mutta Björling alittaa taiteen, jättää sen usein taakseen aloittaakseen jokapäiväisen rukouksensa, loitsunsa ruotsin kielen metafysiikkaa vastaan, erityisesti sen henkilöimispakkomiellettä vastaan. Björling ei ollut suomalainen, mutta ei hän ollut oikein ruotsalainenkaan. Ruotsalainen hän ei ollut, koska hän kieltäytyi asettumasta pysähtyneeseen ja valmiiksi rakennettuun maailmaan. Hän asui ruotsin kielen reunalla, siis sillä reunalla, joka rajoittuu suomen kieleen. Vain muutamalla askeleella hän olisi voinut siirtyä suomen kielen metafysiikasta ja ontologisesti nihilistiseen kokemusvirtaan. Mutta sellaista ei voi tehdä, koska juuri runoilijan on synnyttävä kieleensä ja eletävä siinä jo lapsena. Tai paremmin: kielen on synnyttävä runoilijassa jolapsena. Kieli ei koskaan muuta aikuisen ihmisen mieleen, vaikka me teeskentelemmekin *osaavamme* vieraita kieliä. Mutta *vierasta* kieltä ei voi osata. Me vain fuskaamme fiksumme. Joku fiksummin kuin joku toinen.

Suomessa henkilöinä-tekemisen ja henkilöksi-tekemisen historia on sen verran lyhyt, ettei meidän ole mahdotonta tulkita Björlingin elämäkirjoitusyritystä tai elämänyrityskirjoitusta. Olemmehan me jo alunperin paljon vähemmän henkilöitä kuin ruotsalaiset. Meidän on vain päästävä kuulolle, kun Björling aloittaa ruotsin kielen henkilöitymismetafysiikan murentamisloitsunsa. Ja ruotsi murentuu. Mutta ei taiteen takia vaan taiteesta huolimatta:

(...)
min dag
dag - är
du

Pivä ensinnäkin *on*, tosin henkilöisyviivan olemisesta erottamana. Björling haluaa meidän hengähtävän ulospäin ennen olemiseen laskeutumistamme. Tämä teksti on ehkä vähemmän ehdoton kuin Björlingin viimeinen teksti, joka päättyy uloshengitettyyn *ärsanaan*.

(...)
huds stofts
ljus
Att - är

Tässä ihmisestä on muistuttamassa enää vain iho, ihon tomu, joka on kokemuksen viimeisen valon värittäjä. Jos viimeinen teksti päättyikin olemiselle antautumiseen, jossa henkilöityminen oli alunperinkin melkein olematonta, toiseksi viimeisessä tekstissä henkilöitymismetafysiikka murentuu minän ja sinän yhteensulautumisessa, kun päivä, jossa minä asuu, osoittautuu sinäksi.

Nomyönnettäköön, ehkä taiteeseen kätkeytyy jonkinlainen metafysiikan vastaisuuden siemen, esimerkiksi subjektin kaipaus rajojensa yli. Siis eräänlainen oireellinen nostalgia. Subjekti on käsitteuodatin, jonka kautta maailma esineineen, kausaatioineen ja identiteetteineen ilmaantuu kokemuksemme. Subjekti

nousee sosiaalisen pelaamisen avulla esikäsittellisestä kokemuksesta ja jää aina osittain kiinni alhaiseen alkuperäänsä. Pelaaminen ei kuitenkaan tavallisissa tapauksissa ole mikään haaste subjektille, joka voi selvittää vastustajistaan riittävän hyvän pelirepertuaarin ja taidon avulla. Subjekti voi kuitenkin joutua itseään suuremman haastajan eteen. Yleensä se ilmenee jonkinasteisena *yllätyksenä*, joka vähitellen muuttuu erilaisten vaiheiden jälkeen kauhuksi, subjektin tuhoutumisen kauhuksi. Joskus riemuk-sikin.

Suomen kieli on erityisen herkkä henkilöimismetafysiikan vivahteille ja asteille, erityisesti henkilöimisen heikentymisille ja rationaliteetin vähentymiselle. Ehkä tämä johtuu siitä, että suomen varhaisissa vaiheissa henkilöä olemisen oli itse asiassa ihmisenä olemisen erikoistapaus, ei sellainen suvaitsematon olemisen pakkopaita, jollainen se nykyisin länsimaalaisessa elämänpiirissä on. Mutta en ole erityisen kiinnostunut historiasta, koska koko historian idea on luonteeltaan teknologinen. Historian idea perustuu ajan esineellistämiseen ja ajanhetkien jonouttamiseen ja aikakokemuksen mekanisointiin. Oikeastaan en usko, että menneisyys on ajanhetkien päässä takanamme. Suomen kielen henkilöimättömät ja esiesineelliset merkitysmahdollisuudet ovat minulle ja eräille muille *nytoloa*. Mutta en tietenkään tarkoita sanalla *nyt* erästä esinettä aikaesineiden, siis hetkiesineiden, kurinalaisessa jonossa, jonka häntäpäätä on sanokaamme 5000:n vuoden takana. Tarkoitani: menneisyys ei ole yksinomaan empiirinen tai käsitteellinen kysymys. Se on myös kokemuksellinen ongelma. Se mitä kieltäydymme kuulemasta tai mikä kieltäytyy meille *kuulumasta*, ei paljasta itseään missään käsitteanalyysissä tai koetilanteessa. Käsitteanalyysi käsitteellistää kokemuksemme ja samalla marginalisoi esikäsittellisen meissä. Koe-

tilanne tekno-logisoi kokemi-
semme, joilloin meille kuulu-
minen häiriintyy, kunnes koeti-
lanne lopulta kuurouttaa mei-
dät. Mikään tieteellinen koe
ei voi selvittää sitä, mitä ha-
luamme kuulla tai kieltäy-
dymme kuulemasta.

Esinöimätön historia tarkoit-
taa sitä, että suomen kie-
len ennenkuulumattomat mah-
dollisuudet elävät meissä nyt.
Voimme esittää vertauksen.
Vanhempamme elävät meis-
sä niinsanotun kuolemansa
jälkeen ja tekevät sen joskus
intensiivisemmin kuin eläes-
sänsä. He voivat myös muut-
tua mielessämme sellaisiksi,
jollaisiksi heillä *ei ollut aikaa*
muuttua, silloin, kun heidän
aikansa oli. Vastaavasti: ehkä
muinaisten suomalaisten kieli
oli hyvin esineellistymisen ja
henkilöitymisen metafysi-
soimaa. Ehkä he eivät edes
osanneet kuunnella *ollaan-*
sanana syvän antihumanistista
sointia. Ainakaan he eivät
kuulleet siinä kaikuja meta-
fysisestä nihilismistä, koska
heillä ei ollut vielä ymmärrystä
metafysisestä *vihollisesta*, siis
Läntisestä Maailmasta. Mutta
yhtä kaikki, kieli pysyi heis-
sä hengissä ja siirtyi heidän
kauttaan asumaan meihin. Ja
nyt tilanne on toinen. Nyt me
kuuntelemme suomenkielen
tuhoutumisen ääniä oleellisen
nihilistisessä tilanteessa, jossa
kieli on häviämässä maailmas-
ta. Kieli on siis jättämässä
ihmisen. Me emme enää kuule
suomen niinsanotun passiivin
esiesineellistä ja henkilöimät-
öntä merkitystä tai *-stu-sty-*
*tu-ty-utu-ty-*johtimien subjek-
tin rationaliteettia heikentävää
merkitystä. Korkeintaan kuu-
lemme niissä ontologisen nihi-
lismien kaikuja. Ja tässä tai-
teilijat eivät ole viattomia. Eivät
edes runoilijat.

Edes Lönnrot ollut viaton.
Itse asiassa hän oli hyvin
kompleksinen tyyppi, ei viat-
tomasti sellainen, vaan tietoi-
nen suomalaisuudestaan ja sen
sovittamattomuudesta ruotsa-
laisuuteen ja eurooppalaisuu-
teen. Väitöskirjassaan hän toki
puolusti suomalaista maagista
kansanlääkintää ja asetti sen

empiirisen koululääketieteen
rinnalle. Mutta eikö hän tar-
vinnut tähän Schellingin apua.
Ja vielä enemmän: eikö hän
niinsanotusti muka pelastaes-
saan suomalaisen kansanru-
nouden jälkimaailmalle, itse
asiassa tullut tuhonneeksi sen.
Ja hän pystyi tähän ainoas-
taan, koska oli alunperin suo-
malainen kansanihminen, joka
oli oppinut lukemaan Schel-
lingiä, ja omaksunut saksalaisten ja ruotsalaisten muoti-
aatteet. Lönnrot oli eräänlainen
kaksoisagentti, kahden maa-
ilman välillä sukkuloiva huijari,
joka osasi käyttää hyväkseen
kansanomaisuuttaan voittaak-
seen arkojen ja ylpeiden lau-
lajien luottamuksen, mutta
osasi samalla mielistellä ruot-
salaisia yliopistomiehiä saa-
dakseen sievistetyt kansanru-
nomukaelmansa ruotsalaiseen
julkisuuteen. Sillä julkisuus
1800-luvun Länsi-Venäjällä oli
ruotsalaista. No, ruotsalaiset
taas keksivät suomalaiset, joita
ei sitä ennen varsinaisesti ollut
tarvittu ja huomattu, koska
eivät olisi yksinään, ilman suo-
malalaisten keksimistä, pysty-
neet säilyttämään ruotsalai-
suuttaan venäläismiehitäjien
kulttuuripaineen alla. Suoma-
laisten keksiminen oli myös
venäläisille edullista. Muutoin
he eivät olisi sitä sallineet.
Suomi oli siis keksittävä. Ja
se keksittiin.

Suomi säilyi. Siis suomen
kieli. Suomi säilyi kieles-
sä tai oikeastaan kielenä. Tar-
koitan: suomi on vain kieli, eikä
juuri mitään muuta. Tai: kaikki
muu täällä on vielä ontompaa
lainaa: tekniikka, tiede, uskon-
to, kauppa, taide, ties mikä.
Suomi on siis kielessä, ja vain
siinä. Nyt se on siis lopullis-
esti jättämässä meidät. Ei
pulaan, vaan rauhaan. Ikuiseen
sellaiseen, ikuiseen euro-
oppalaiseen rauhaan, demo-
kratiaan ja hyvinvointiin. Siinä
rauhassa elää subjekti, joka
tahtookommunikoida ja ilmaista
itseään. Pakenevan kielen
tilalle työntyy globaalinen
interkulttuurainen kommuni-
kaatio, ja sen mukana oppi siitä,
että ihmiset ja kulttuurit voivat
ymmärtää toisiaan jossakin
universaalissa koodissa tai

logiikassa. Mutta suomi ja
monet muut paikalliskulttuurit
vetäytyvät syrjään interkultu-
raalisen kommunikaation alta.
Taitelijat ovat mukana sitä
syrjään ajamassa. Eurooppa-
laistumassa muka. Mutta
suomi ei ole eurooppalainen.
Suomessa suomalaisuutta on
juuri se, mikä *ei* ole eurooppa-
laistettavissa ja kommunikoita-
vissa. Nyt se vain muuttua pois.
Suomi on sanassa *ollaan*, sen
esiyksilöllisessä olomoodissa.
Se kuuluu myös *-stu-sty-tu-ty-*
*utu-ty-*johdinten subjektin
autonomiaa ja rationalisuutta
heikentävissä merkityksissä.
Tietääkseni me *olemme* näissä
ja oikeastaan melkein *vain*
näissä sanoissa tai merkit-
yksissä, juuri samassa mielessä
kuin Helsinki on Björlingin
kielessä. Jos Björlingin teks-
tit häviävät, niin Helsinki
lakkaa olemasta. Tai ainakin
Helsingfors. Nuo suomen mer-
kitykset ovat vielä meissä juuri
sen verran, että voimme juuri
ja juuri niitä kuunnella. Us-
kon, että voimme ehkä kokea
toistemme kokemuksia suomen
niinsanotussa passiiviraken-
teessa (joka ei tietenkään ole
sen paremmin passiivi kuin
rakennekaan). Antamalla sen
kuulua meille. Se kuuluu mei-
hin heikosti, kuin järven sel-
län yli, kuten erottuu tuvan
valo lumituiskun läpi, tai niin-
kuin pakenevat siiveniskut
etääntyvät selän takana.

Suomalaisuus on siis siinä,
että suomen kieli meissä
antaa meidän olla vähemmän
henkilöitä kuin mitä sanokaam-
me ruotsin kieli antaa ruot-
salaisen olla. Mutta tietenkin
henkilöityminen on vain eräs
aspekti kokemuksen esineel-
listämisessä ja käsitteellis-
tämässä. Henkilö tarvitsee
muita esineitä, ihmisesineitä,
aikaesineitä, sanaesineitä, ja
sen sellaista. Subjekti ja objekti
ilmaantuvat kokemuksen aina
paralleelisti ja jättävät sen myös
rinnakkain toisiaan edellyt-
täen ja tukien. Kun subjekti-
objekti-jako artikuloituu, siis
kuroutuu esiin kokemuksesta,
jossa sitä ei vielä ole, il-
maantuvat objektit maailmaan,
ja subjekti toteaa niitä heijas-
tavansa. Samalla esiinkurou-

tuva subjekti jää aina myös
kaipaamaan takaisin alku-
peräänsä. Kokemus ennen tätä
artikuloitumista on asubjektii-
vinen ja akonseptuaalinen.
Asubjektiiivisessa kokemukse-
ssa ei siis ole vielä läsnä subjek-
tien rajoja. Se ei siis ole *yh-*
den yksilöityneen ihmisen
kokemusta. Myönnän tieten-
kin, että taiteilijat tuntevat
tämän nostalgian takaisin
henkilöimättömään kokemus-
jatkumoon. Muutoin he tus-
kin olisivat valikoituneet tai-
teilijoiksi. Mutta antaako
eurooppalainen taide mahdol-
lisuuden suomalaiselle mielelle
purkaa subjektin hierarkioita
ja perspektiivejä? Kuunnella
kokemusta, johon suomalainen
voisi vielä kuulua? Salliiko
se meidän päästä sellaiseen
kokemukseen, jota ei ole esi-
neellistetty ja henkilöity?
Voimmeko kokea toisen ihmi-
sen kokemuksen taiteessa?

Taiteessa me voimme vielä
ehkä kokea subjektin nos-
talgian takaisin henkilöimät-
tömään. Voimme aistia sub-
jektin kaipuun yli rajojensa.
Mutta voimmeko kokea esiesi-
neellisen ja henkilöimättömän
kokemuksen meren ympäril-
lämme, sen kauhun että rie-
mun kaikessa intensiteetis-
sänsä? Tai edes sen ahdistuk-
sen ja pakokauhun, joka syntyy,
kun pohjimmitaan meille kult-
tuurisesti vieras subjekti valvoo
kokemustamme, ja jonka voi
aavistaa keskiolutkapakoissa,
jonne suomalaisuus pakenee
ja marginalisoituu. Taiteessa?
Tuskin. Taide, joka yrittää olla
eurooppalaista, on kuitenkin
vain henkilö- ja esinöimis-
tekniikan pikkuovella ja pikku-
oleva juoksupoika, eikä sellai-
sena yhtään sen viattomampi
kuin tiedekään. Joskus minusta
tuntuu, että voimme ehkä
kokea akonseptuaalisen koke-
muksen henkäisyn enää vain
viinalla siivitetyn suomen
kielen yhteydessä, sen vetäy-
tymisen kauissa, mutta se ta-
pahtuu pikemminkin taiteesta
huolimatta. Kun kirjoittajan
työn intensiteetti nousee kor-
keaksi, kuten Björlingillä ja
Ernst Jüngerillä, hän tuntuu
samalla etääntyvän taiteesta
kohti jotain tyyliä, hieman

naurettavaa, kiusallisen yksinkertaista, tuskallisen suoraviivaista.

Björling oli kirjoittava melkein-ruotsalainen mies, joka asui lähellä suomen kieltä ja yritti löytää tietä kohti muiden ihmisten kokemusten kokemista. Hän ei ollut taiteilija. Hänen ongelmansa ei myöskään ollut suomalaisena-olemisen-ongelma, vaan lähesruotsalaisena-olemisen-ongelma. Hänen ratkaisunsa kielen teknologisoitumisen ongelmaan on kokolailla toinen kuin mitä kenenkään suomalaisen ratkaisu voi olla. Siis toisen ihmisen kokemuksen kokemisen ongelma on ruotsin kielessä aivan toinen kuin suomen kielessä, vaikka ongelmat saattavat näyttää aluksi samanlaisilta. Itse asiassa, minä en tiedä, *mikä ratkaisu* suomen kielen vastaavanlaiseen ongelmaan on. En tarkoita kysyä: mikä *on* ratkaisu siihen? Sillä siitä minulla on aavistus tai

vainu. Ruotsi on kuitenkin lähes se kieli, jossa universaalina esiintyvä eurooppalainen tekniikka, tiede ja filosofia syntyi. Suomen kieli ei ole sitä. Sen ongelma on, miten olla painumatta kuulumattomiin. Miten esimerkiksi ajatella suomeksi? Yrittikö Lönnrotkaan sitä? Eräitä jälkiä sellaisesta löytyy *Kantelettaren* esipuheesta. Tai miten ajattelu voi suomessa elää, ja miten suomi voi elää meissä, olla jättämättä meitä kokonaan? Miten ollaan jättäytymättä rauhaan.

Meillä ei voi olla teoriaa, analyysiä tai argumenttia siitä, miten toisten ihmisten kokemuksia koetaan. Parhaimmillaan teoria pystyy näyttämään epätäydellisyytensä jossakin sitä rikkaammassa teoriassa, paljastamaan siten rajansa, kömpelyytensä ja umpikujansa, ja ehkä epäsuorasti sen, että käsitteellinen ja esineellistävä näkemys ihmisen kokemuksesta ei ole

loppuun asti vakuuttava tai läpivietävissä. Se ikäänkuin vuotaa. Tämän voi naturalistikin myöntää. Mutta tätä vuotoa ei saada suoraan esiin millään käsitteellis-teoreettisella ajattelulla, vaan se ikäänkuin näyttäytyy sopivassa epäsuorassa valossa. Se voidaan kuitenkin kokea, jos tuota kokemusta ei suodateta etukäteen pois omaksumalla subjektiivinen eli subjekti-keskeinen näkemys kokemuksen luonteesta, tai – mikä on melkein sama asia – objektiivinen eli objekti-keskeinen näkemys kokemisesta. Akonseptuaalinen kokemus vuotaa käsitteiden silmien läpi. Suomalainen ei voi noin vain enää puhua suomalaisuudestaan, sillä meidän aikoinamme hänen on lähes pakko käyttää käsitteitä, mutta käsitteiden ei oikein voida lähestyä sitä, mikä edeltää käsitteitä. Siksi suomalaisuus usein paljastuu vain ahdistuksena, kauhuna ja vierautena, käsittämättömänä

kokemuksena siitä, että se henkilökäsité ja esinekäsité, joilla länsimaalaiset kokemustaan jäsentävät on vieras suomalaiselle. Suomalaisen mielessä asuu vieras miehittäjäsubjekti, joka täyttää kielen kentän. Siksi suomen kieli on vetäytymässä sen painon ja röyhkeyden alta pois. Jäljellä on nihilismi, joka ei ole mikään ismi, vaan kokemus siitä, että meiltä puuttuu olemus, koska kielestämme on leikattu pois se osa, joka voisi tuon olemuksen meille antaa, samalla kun jäljelle jäävä kieli on vain irvikuva indoeurooppalaisesta kielestä, siis eräänlainen pidgin. Näin suomalainen mieli vailtuu.

Esine ja Olio-symposium Wäinö Aalosen museo, Turku, 10.-11.5. 1997